

освіти // Українська термінологія і сучасність. Зб. наук. праць / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – Вип. VIII. – К., 2009. – С. 301–304.

8. Симоненко Л. О. Лінгвістичні проблеми внормування наукової термінології // Українська термінологія і сучасність. Зб. наук. праць / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – Вип. VIII. – К., 2007. – С. 21–25.

Артикуца Наталія Володимирівна,

викладач Української школи законотворчості Інституту законодавства Верховної Ради України, керівник програми «Науково-лінгвістичне забезпечення нормопроєктування» Центру законопроектних студій, кандидат філологічних наук, доцент

ГОЛОВНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОГО ТЕРМІНОЗНАВСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Юридична термінологія є головним засобом формування правової ментальності, вербалізації і конструювання правового знання у всьому його багатстві та розмаїтті. Термінологічні ресурси української мови забезпечують юриспруденцію в цілому і кожному її окрему сферу відповідною системою спеціальних найменувань (термінів і термінологічних словосполучень) для ефективної правової комунікації, взаємодії органів влади з громадськістю, дотримання законності і правопорядку тощо. Якість термінологічного матеріалу, що функціонує у державно-правовій сфері, має бути надзвичайно високою, термінологія права, і першочергово – термінологія законодавства – має бути узгодженою, впорядкованою, ретельно опрацьованою на рівні найновіших досягнень юриспруденції та мовознавства, передусім правничої лінгвістики та юридичного термінознавства.

Актуалізація наукових розробок у сфері юридичного термінознавства на сучасному етапі зумовлена також тим, що головний об'єкт його вивчення – юридична термінологія, будучи віддзеркаленням системи юридичних знань, явищ, процесів, на тлі динамічного поступу у їх розвитку, сама істотно змінюється, ускладнюється її поняттєво-категоріальний апарат, структура, виникають не лише нові терміни, але й нові терміносистеми, які потребують вивчення, упорядкування, систематизації та лексикографічного опису. Постає необхідність постійного системного моніторингу стану юридичної термінології, своєчасної фіксації змін у її складі, виявлення

певних явищ, процесів, тенденцій у її розвитку тощо. Стрімко розвивається і сама термінознавча наука, що забезпечує дослідників новими методами та інструментами в роботі з термінологічним матеріалом, відкриває нові можливості і нові перспективи для майбутніх пошуків.

Юридичне термінознавство на сучасному етапі розвитку є самостійною спеціалізованою науковою галуззю міждисциплінарних досліджень, сформованою на основі творчого доробку вітчизняних мовознавців, правознавців, представників суміжних галузей у напрямку вивчення, систематизації, упорядкування та вдосконалення термінології права. Юридичне термінознавство не лише розробляє загальнотеоретичні питання, пов'язані з природою і специфікою юридичного терміна і юридичної термінології, але й вивчає всі термінологічні підсистеми права, представлені в окремих самостійних галузях сучасного права (та відповідного законодавства) або певної сукупності галузей (споріднених або суміжних), аналізує термінологічні ресурси права крізь призму різноманітних лінгвістичних, правових та мовно-правових категорій. Вивчаючи юридичну термінологію з різних позицій, у різних аспектах і площинах, але маючи спільну мету усебічного вивчення цього феномена, науковці формують більш об'єктивне розуміння його сутності й специфіки, складу й структури, системних зв'язків, характеристик і якісних параметрів.

Здійснений нами порівняльний творчий доробок мовознавців і правознавців у сфері дослідження української юридичної термінології за останні 20 років надав можливість зробити цікаві висновки щодо пріоритетності, спрямованості наукових інтересів, виявити ділянки, де перехрещуються їхні наукові інтереси, і ті, що становлять сферу специфічних інтересів та виключної компетенції кожної з них [1]. Широкий спектр наукових праць з проблем юридичної термінології, їх аналіз та систематизація дозволили виявити головні вектори розвитку юридичного термінознавства в Україні, актуальну проблематику і перспективу подальших наукових досліджень.

Історія (історіографія) юридичного термінознавства – цей вектор спрямовує на вивчення діяльності науковців (відомих правників, громадських діячів, письменників і мовознавців), державних і наукових установ, комісій, громадських об'єднань (гуртків) з розбудови та кодифікації термінологічної лексики сфери права, лексикографічної фіксації тощо. Аналіз результатів персональних термінологічних досліджень, колективної роботи термінознавчих студій, систематизація термінологічних і

термінографічних напрацювань (проблематика, характер діяльності, здобутки, вплив на розвиток наукової галузі, термінологічні школи) допоможе більш повно відтворити історію становлення юридичного термінознавства в Україні та визначити її основні етапи.

Теорія юридичного термінознавства – інтегральний напрям, який розробляє питання загальної теорії та методології юридичного термінознавства на основі вивчення низки таких важливих теоретичних питань, як: мовно-термінологічна номінація у праві; природа і специфіка юридичного терміна; функції і мовні характеристики юридичного терміна; співвідношення між терміном (мовним знаком), правовим явищем (денотатом) і правовим поняттям (сигніфікатом); система, структура, ієрархія, стратифікація і класифікація правових понять (термінів); дефініції у праві та ін.

Галузеве юридичне термінознавство вивчає всі термінологічні підсистеми права, представлені в окремих самостійних галузях сучасного права (та відповідного законодавства) або певної сукупності споріднених або суміжних галузей. Згідно із сучасною класифікацією галузей права розрізняють такі різновиди галузевого термінознавства: конституційне, цивільне, кримінальне, міжнародне, екологічне, фінансове, банківське, біржове, страхове, податкове, митне, договірне право, спадкове право, сімейне право та ін. До галузевого юридичного термінознавства можна також віднести і дослідження окремих тематичних груп термінів, наприклад, термінів на позначення юридичної документації, процесуальних процедур тощо, оскільки вони застосовуються в певній галузі або підгалузі права. Мета дослідника полягає в тому, щоб визначити термінологічний склад галузі (підгалузі, інституту, сукупності правових явищ), логічну структуру терміносистеми, систему семантичних зв'язків в межах терміносистеми та на стику з іншими галузями, особливості функціонування галузевих і міжгалузевих термінів, тобто виявити все те, що складає специфіку кожної окремої терміносистеми.

Історичне (діахронічне) та історико-порівняльне юридичне термінознавство спрямовує вчених на дослідження термінологічної лексики права в давніх пам'ятках писемності, історико-етимологічну реконструкцію найдавніших термінів українського права, їх багатоаспектний аналіз. Важливими для цього напрямку є також проблеми класифікації писемних джерел, періодизації історії формування юридичного словника в

українській мові, екстралінгвістичні та мовні явища і процеси, що супроводжують історичний розвиток терміносистем права; динаміка змін у терміносистемах права; шляхи і джерела поповнення юридичного словника. Усе це допоможе виявити певні закономірності у становленні й розвитку терміносистеми права українській мові.

Системно-структурне юридичне термінознавство має на меті встановити логіко-поняттєву структуру терміносистем права, ієрархічні системні зв'язки між термінами в терміносистемах, лексико-граматичну структуру термінологічних одиниць, лексико-граматичні моделі терміносполучень.

Когнітивно-семасіологічне (гносеологічне) термінознавство спрямоване на глибинне вивчення змісту і сутності правових понять, репрезентовані у семантичних структурах і семантичних процесах, розкриття когнітивного потенціалу юридичної термінології, її впливу на розвиток і продукування правового знання. Вчених, що працюють у цьому напрямку, термін права цікавить насамперед як репрезентант правового знання, корелят правової свідомості і т. ін. Для практичних потреб юриспруденції важливо дослідити когнітивні основи застосування термінів у юридичному конструюванні, виявити когнітивні ресурси термінології у побудові юридичної аргументації тощо.

Порівняльне (компаративне) юридичне термінознавство покликане здійснювати порівняльний аналіз терміносистем права в одній, двох або кількох мовах, що допомагає вирішувати проблеми юридичного перекладу, діагностування та заповнення термінологічних лакун, укладання термінологічних словників, зокрема багатомовних тезаурусів тощо.

Функціонально-стилістичне юридичне термінознавство фокусує увагу на спостереженнях за функціонуванням юридичних термінів у текстах різних стилів і жанрів, виявленні функціонально-стилістичних параметрів термінологічних номінацій сфери права, диференціації кодифікованої та некодифікованої термінологічної лексики (терміноїди, передтерміни тощо).

Комп'ютерне і статистичне юридичне термінознавство охоплює всі наукові дослідження і прикладні розробки, пов'язані зі створенням та забезпеченням ефективної роботи автоматизованих баз (банків) юридичних термінів різних типів, електронних юридичних словників і довідників. Завдяки цифровим технологіям можна визначати кількісні параметри окремих термінологічних одиниць (наприклад, показники

частотності вживання термінів у нормативно-правових та інших текстах), термінологічного складу певних терміносистем (підсистем, груп термінів, терміноелементів тощо), а також юридичного вокабуляру загалом.

Лексикографічне юридичне термінознавство своїм призначенням має фронтальну лексикографічну інвентаризацію термінів юридичної сфери, каталогізацію всіх опублікованих словників правничої мови і термінології з метою термінологічного планування, розроблення питань теорії, методики і практики лексикографічного опису юридичних термінів у словниках різних типів (лінгвістичних і юридичних), узагальнення досвіду лексикографічної практики, створення критеріїв термінознавчої оцінки якості словників юридичних термінів та їх проектів, типології помилок у лексикографічній інтерпретації термінів права, надання рекомендацій для укладачів юридичних словників тощо).

Лінгводидактичне (науково-навчальне) юридичне термінознавство спрямоване на розроблення спеціальних навчальних курсів з основ юридичного термінознавства (семінарів, тренінгів, практикумів тощо) та їх впровадження в систему підготовки правників, нормопроектувальників, юрлінгвістів-експертів, держслужбовців, укладачів юридичних словників різних типів, перекладачів юридичної літератури.

Науково-організаційне та науково-експертне юридичне термінознавство зосереджується на проблемах кодифікації та стандартизації юридичної термінології, розробленні національних стандартів щодо юридичних термінів та їх узгодженні з міжнародними термінологічними стандартами, створенні Національної термінологічної комісії для з експертної оцінки термінології чинного законодавства та законопроектів, запровадженні мовнотермінологічної експертизи нормативно-правових актів та інших документів, координації робіт з термінологічного редагування юридичних текстів, термінологічного планування та термінологічного прогнозування.

Отже, юридичне термінознавство в Україні нині розвивається в різних перспективних напрямках, спрямованих на вирішення актуальних науково-теоретичних, методологічних, науково-організаційних та прикладних проблем, важливих не лише для юриспруденції і мовознавства, але й для держави в цілому. Настав час для державного планування термінологічної роботи і налагодження ефективної системної співпраці науковців різних напрямів у справі фронтального вивчення,

цілісного лексикографічного опису, упорядкування та удосконалення української юридичної термінології, узгодження її з міжнародними термінологічними нормами і стандартами.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Юридичне термінознавство в Україні: сучасний стан, основні напрями та перспективи розвитку // Термінологічний вісник: Збірник наукових праць / Відп. Ред. Л. В. Туровська. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2019. Вип. 5. С. 6–17.

Усенко Ігор Борисович,

завідувач відділу історико-правових досліджень Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, професор

ПРАВОВИЙ СТАТУС МОВ У ЗАКОНОПРОЄКТНИХ РОБОТАХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ 2019 РОКУ

У вирі цьогорічних виборчих політичних баталій українські парламентарі чимало уваги приділили мовному питанню. Зокрема, після напруженого обговорення 25 квітня 2019 року прийнятий і невдовзі підписаний Президентом України так званий об'єднавчий проєкт 5670д від 09.06.2017 про забезпечення функціонування української мови як державної, підготовлений у Комітеті з питань культури і духовності,.

Про недоліки цього проєкту чимало йшлося минулого року. Під час доопрацювання певною мірою вдалося пом'якшити надмірну агресивність проєкту, тяжіння його ініціаторів до своєрідної «мовної диктатури». Проте прийнятий закон всупереч застереженням багатьох експертів регулює лише статус державної мови, що суперечить статтям 10 і 92 (пункт 4) Конституції України, де йдеться про визначення законом порядку застосування в Україні усіх мов, а не лише державної. Питання мов національних меншин і корінних народів, мовних меншин як таких було прагматично «винесено за дужки», що видається неправильним як політично, так і юридично.

Утім, в умовах наступу антиукраїнських сил новий мовний закон став своєрідним символом патріотизму і державності. Питання якості проєкту відійшло на другий план. Тим часом у Конституційному Суді України відкрито конституційне провадження у справі за конституційним поданням 51 народного